

MEVLANA CELALEDDİN RUMİ VE YUNUS EMRE’NİN İLİŞKİLERİ ÜZERİNE

(PP 320 - 325)

ID No. 1833

<http://dx.doi.org/10.21271/zjhs.22.3.18>

Öğ. Gör. Naznaz Bahjat Tawfeq

Selahaddin Üniversitesi- Diller Fakültesi Türk Dili Bölümü

naznaz.tawfeq@su.edu.krd

Received: 19/11/2017

Accepted: 21/12/2017

Published: 15/05/2018

ÖZET

XIII. yüzyılda Anadolu çeşitli zümrelerin sığınağı haline gelir. Moğol istilas ve Ahmet Yesevi'nin gönderdiği Horosan erleri (Horosan erenleri, Alperenler v.b isimlerle) de bu toprakları mistik düşüncenin merkezine dönüştürürler. Bu ortam, Mevlana Celaleddin Rumi, Tabduk Emre ve ona bağlı olarak Yunus Emre'yi yetiştirir.

Yunus Emre Mevlana'nın halk İslamı olarak düşünülebilir. Kapalı-dar mekanda yaşayan Mevlana ise yüksek zümreyi temsil eder. Mevlana kapalı-dar mekanda yaşamıştır. Bu mekanın en önemli özelliği daha içe dönük, halktan biraz daha kopuk ve ürpertili olmasıdır. Mevlana bu mekanda uzlet ve yalnızlığı temsil etmiştir. Şems-i Tebrizi ile inzivaya çekilmiş olması bu mekanın sonucudur. Yunus Emre ise açık-dar mekanda halka daha yakın ve antropomorfik (her şeyi insan gibi tasavvur etme) düşüncüyü temsil eder. Aslında her iki tasavvufun da temel düşünceleri aynıdır. Her ikisi de aynı kaynaklardan beslenmişlerdir. Bu beslenme de Mevlana daha derin, daha felsefi, anlaşılması biraz daha zor bir üslup ile ve Farsça yazmıştır. Yunus Emre Mevlana ile tahminen 30-35 yıllık bir dönemi paylaşmıştır. Bu sebeple Yunus muhtemelen Mevlana'nın meclislerine katılmış ondan iltifat görmüş ve etkilenmiştir. Yunus'un bazı şiirlerinin Mevlana'nın Farsça söylediği şiirlerinin Türkçe tercümesi gibi algılanmasının sebebidir.

Bu bildirimizde biz Mevlana Celaleddin Rumi ve Yunus Emre'nin ilham kaynaklarının ortak hayat ve düşüncelerini ve birbirleriyle münasebetlerini göstererek incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Mevlana, Yunus Emre, İlahiler, Vahdet-i Vücut, Tasavvuf.

GİRİŞ

XIII. yüzyılda Anadolu, her anlamda önemli değişimlere uğramıştır. Yüzyılın başında Anadolu, Selçuklu Devleti'nin sükûneti sağlaması ile çeşitli zümrelerin ve akımların tercih ettiği bir ülke oldu. Moğol istilasından sonra, Moğolların önünden kaçan sufiler ve Ahmet Yesevi'nin gönderdiği Horosan erleri de buraya sığındılar. Anadolu bu dönemde başlıca şu akımların nüfuz alanı haline geldi. Bu akımları şöyle sıralamak mümkündür:

- 1) Mağrip (Endülüs ve Kuzey Afrika)
- 2) Orta Doğu (Mısır, Suriye, Irak)
- 3) Orta Asya ve İran

Bu akımlar hem halk arasında hem de yüksek seviyede temsil edildiler. Bu akımlar içinde Irak gibi klasik İslam anlayışının gelenekselleşmiş biçimde kökleştiği Kadiri ve Refai gibi ahlakçı ve zühdilik karakterli akımların yanı sıra; Maverâünnehir ve Horosan'dangelen Melamilik ve Kalenderilik gibi cezbe ve estetiğe dayalı akımlar, ayrıca bunların hepsini etkileyen, Beyazıt-i Bistami, Cüneyd-i Bağdadi, Hallac-ı Mansur'un görüşleri ve daha önemlisi, Muhyiddin Arabi'nin sistemleştirdiği Vahdet-i Vücut görüşü sözünü ettiğimiz zühtü ve ahlakçı ehl-i sünnet çerçevesinde çok etkili oldular. Cezbeci ve estetikçi olanlar ise çok daha titiz davrandıkları için tesirleri hem geniş bir coğrafyaya yayıldı hem de uzun bir süre tesirlerini korudular (OCAK, 2012: 122 v.d.)

Bu ortamda, Mevlana Celaleddin'in şiirlerinde bunları bağdaştıran şu özellikler dikkati çeker: **a)** Necmeddin-i Kübra'nın sünni esaslara dayalı Zuhdi tasavvuf anlayışı, **b)** Maverâünnehir'den gelen ve Horasan Melameti (Melametiyesi)'nden ilhamını alan, ilahi aşk ve cezbeye dayalı Kalenderiye anlayışı, **c)** Varlığın tekliğine dayalı Vahdet-i Vücut mektebi. Mevlana işte bu üç akımı birleştiren bir düşünce ile eserlerini yazmıştır (OCAK, 2012: 129)

Mevlana bunlardan ilkin, babası Bahaeddin Veled ve onun halifesi Muhakkık-ı Tirmizi'den almıştır. Mevlana'nın tasavvuf anlayışının kaynaklarından ikincisi Şams-i Tebrizi'nin Kalenderiklik açısından 'Dünyaya boş veren her şeye tepeden bakan, hatta bunları Tanrı'ya kavuşmak yolunda engel sayan anlayışı Şems-i Tebrizi'ye borçludur. Ona ilmin, ilahi aşka götürecek bir araç olmadığı felsefesini öğretecektir. Hatta ekolden Baba Tahir-i Uryan Hanedanı'nın, insanı ilahi aşka götürecek tek vasıtanın cehl olduğunu (agnostisizm) savunacaktır.

Muhyiddin Arabi'nin Vahdet-i Vücut görüşü tasavvuf anlayışını temelden değiştirir. Ahlakçı (etik) karakterin üzerine estetikçi damgasını vurur.

Görüldüğü gibi Mevlana Celaleddin Rumi'nin tasavvuf anlayışı yukarda saydığımız doktrinlerin bir sentezi durumundadır.

Ahmet Yaşar Ocak'ın Mevlana ve Yunus ilişkilerini açıklayan önemli makalesinde belirttiğine göre; Yunus Emre'nin tasavvuf anlayışının temeli, Mevlana için söz konusu olan Melamet-i Kalenderi Sufiliği ve Vahdet-i Vücut sistemine dayalıdır. Ancak Mevlana'nın bu düşünceyi şehirli yerleşik, dar ve kapalı bir muhitten gelen Şems-i Tebrizi'den almasıdır (OCAK, 2012: 112-137).

Yunus Emre ise Ahmed Yesevi'nin ve onun yolunu takip eden yarı göçebe kültür, yani dar-açık mekanlı popüler kültürden gelen Tabduk Emre'ye bağlıdır. Bu yüzden Mevlana'nın dili Farsça, Yunus'un dili Türkçedir.

Yunus Emre Melami-Kalenderi Sufiliği halk tarafına mensuptur. Yani fiziki mekan dar-açık mekan olduğu için köy, kasaba ve yaylalarda yaşayan insanlara bağlı bir kültürdür.

Dar-kapalı mekanda yaşayan insanların düşünce ve duyguları patolojik eğilimlidir. İnzivaya, yalnızlık ve kedere, şikayete meyyaldır. Duygu dünyası yoğundur. Bu mekan Mevlana'nın mekanıdır. Şems ile inziva ve uzlet bu mekanın doğal sonucudur.

Dar-açık mekan köy, yayla, küçük kasaba gibi doğal hayata yakın ve kendini tabiatın bir parçası sayan, tabiatındaki olaylar gibi sürekli değişimi yaşayan, varlıkları da insan gibi gören (antropomorfik) düşünceye gören davranır. Yani antropomorf bir dünya görüşüne sahip insanların dünyasıdır. Bu mekan Yunus'un yaşadığı mekandır. Yunus'un duygu ve düşünceleri ve yaratmaları bu mekana uygundur. Bu yüzden O,

“Yaratılanı hoş gördük, yaratandan ötürü” demektedir (BOLEL, 1983: 77).

Mevlana ve Yunus çağdaştır. Hatta onların karşılaştıkları da kesindir. Onların ilişkilerini anlatan rivayetlerde de bu iki şahsiyeti karşılaştırdırken biraz Yunus'a yakın durur.

Yunus'la Mevlana'nın ilişkilerini anlatan rivayetlerden birinde, Mevlana, diğerinde Yunus konuşur. Her iki mutasavvıfın birbirleri hakkındaki düşünceleri bu rivayetlerde anlatılır. Aslında onlar halk adına konuşurlar.

Bu rivayetlerden ilkinde Mevlana, Yunus hakkında şöyle dermiş:

“Hangi ilahi meclise gitsem, bu çarıklı Türkmen dervişini, benden evvel mecliste oturmuş gördüm.” (TOPRAK, 1980: 76).

Burada anlatıldığı gibi halkın zımnen, Yunus'u üstün göstermesi tesadüfi değildir. Halkın muhayiresi burada her iki sufiyi bir ilahi meclise sokmakta ancak Yunus'a öncelik tanımaktadır. Yani Mevlana da Yunus da aynı meclisin üyeleridir. Ancak Yunus meclise daha önce gelmiş ve yerini almıştır.

Bir başka rivayette de Mevlana –Yunus ilişkisi Yunus'un ağzından söyletmektedir.

Günün birinde, Mevlana'nın yazdığı Mesnevi'yi ve Divan'ı Kebir'i Yunus'a gösterirler. Yunus bunca cilt tutan kitaplarda Mevlana'nın ne anlattığını sorar. O'na “Mevlana bu kitaplarla insanı anlatıyor” derler. O zaman Yunus bu kadar uzun yazmaya gerek var mı? Ben olsam,

“Ete kemiğe büründüm

Yunus diye göründüm

Der ve insanı anlatırdım” demiş (GÖKPINARLI, 1963: 55).

Bu rivayette de yine halk dar-açık mekanın insanı olan Yunus'a biraz iltimas geçmiş gibidir. Yani Yunus bir şeyi anlatmak isteyince, halkın anlayacağı şekilde basit ve kısa söylemeyi tercih ettiğini belirtir. Mevlana'nın kısa yazılıp, kolay anlatılacak bu konuyu uzattığı yönüne vurgu yapılmıştır. Bu iki sufînin ikisi de insanı yaratılmışların en şerefli “Eşrefü'l-mahlukat” olarak görmüşlerdir. Allah'a aşk ve cezbe ile bağlanmak ve Allah sevgisi dışında her şeyi terk etmek suretiyle, ruhsuz ve şekli ibadete bir tepkiyi dile getirmişlerdir. Bu anlayış ibadete karşı bir tavrı ifade etmez. Yunus; düşüncesinin ortasına, insanı koyar ve sadece nefsini bilmek ve onu terbiye edip bastırmak temeline dayalı bir inanca sahiptir. Zaten “Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu” (Kendi nefsinin bilen Rabbini de bilir) Hadis-i Kutsisine uygun inancıyla hareket eder ve şiirlerinde bunu neredeyse tercümesi olacak bir ifadeyle anlatmaya çalışır. Bunu anlatırken de ilmin sadece kendini bilmek olduğunu ve kendini bilmedikten sonra okumanın ve gayretin boşa gideceğini söyler. Bir şiirinde şöyle demektedir:

"İlim, ilim bilmektir

İlim kendin bilmektir

Sen kendini bilmezsen

Ya nice okumaktır" Yunus Emre (TATÇI, 2016: 159).

(...)

Görüldüğü gibi Mevlana Celaleddin Rumi ile Yunus bu rivayetlerde birbirlerini tanıyan iki sufidirler. Yunus Emre'nin şiirleri arasında da bu görüşü doğrulayan mısralar mevcuttur. Yunus bir şiirinde Mevlana ile karşılaştıklarını hatta aynı mecliste işret olduklarını belirtir.

“Mevlana meclisinde saz ile işret oldu”(BOLEL, 1983: 77).

demektedir. Bir başka şiirinde de şu iki mısra ile Yunus Mevlana'dan iltifat gördüğünü anlatır.

“Mevlana Hüda ve ndigar bize nazar kılalı

Onun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır" (TATÇI, 1990: 77).

Ayrıca bir Mevlevi dervişi anlatıldığı rivayet de bu fikri daha kuvvetlendirmektedir. Bu rivayete göre Yunus Emre Mevlana'nın oğlu Sultan Veled ile arkadaştır ve birlikte Mevlana'dan ders almaktadırlar. 1273'te Mevlana öldüğü zaman Yunus perişan olmuş günlerce, aylarca teselsiz bir hayat sürmeye başlamış, tam o sırada Mevlana'nın türbesi yapılmış. Yunus Emre bu inşaatta gönüllü işçi olmuş. Her gün sabahdan akşama kadar taş ve tuğla taşıyarak inşaatta çalışıyormuş. İnşaatin baş mimarı bir gün seher vakti inşaatı kontrole gelmiş ve gördükleri karşısında şaşkına dönmüş. Bir işçi yerden bir tuğla veya taş alıyor 'Allah-Hakk' nidasıyla tuğla ve taşları göğe fırlatıyormuş. Bu taş ve tuğlalar havada dönüyor ve inşaattaki kubbede yerlerine yerleşiyorlarmış. Baş mimar biraz seyrettikten sonra Yunus'un yanına yaklaşmış; "Kimsin sen, ne yapıyorsun sen?" diye sormuş. Tam o sırada Yunus elindeki tuğlayı fırlatmaktaymış. Tuğla havada birkaç kez döndükten sonra yerine gitmemiş ve yere düşerek parçalanmış. Yunus'un sırrının ve kerametinin meydana çıkmasıyla bu mucize sona ermiş ve Yunus Konya'yı terk etmiş. Sultan Veled ile vedalaşmaya gitmiş ve olayı anlatmış. Sultan Veled "Git Yunus git! Sen artık türbe değil, gönüller yapmalısın." Diyerek onu uğurlamış. Yunus da gönüller yapmak üzere yollara düşmüş (TOPRAK, 1980: 81-82).

Sonuç olarak Mevlana Celaleddin Rumi ve Yunus Emre aynı melamet neşesiyle yoğrulmuş ve Vahdet-i Vücut yani varlığın tekliğine inanmış iki şahsiyettir. Ancak bu aynı duyguları Mevlana Farsça, Yunus Türkçe ifade etmişlerdir. Biz bu müşterek duyguyu yani insanı ve Allah'ın mekanı olarak gönlü ortaya koymalarını en önemli müştereklik olarak görüyoruz. Bu inançları dolayısıyla onlar bütün varlığı Tanrı'nın tecellisi ve gönlü de Tanrı'nın tecelligahı gördüklerinden her ikisi de eserlerinde hep bu duyguyu ve inancı işlemişlerdir. Mesela Yunus bir şiirinde:

“Bir kez gönül yıktın ise bu kıldığın namaz değil,

Yetmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz değil.”demektedir.

Mevlana da buna benzer mısralarla aynı duyguları anlatmıştır" Yunus Emre (TATÇI, 2016: 210)

KAYNAKÇA

- BOLEL,N.A. (1983). *Yunus Emre Hazretleri (Hayatı ve Divanı)* Eskişehir: NEV.
- GÖKPINARLI, A. (1963).*Yunus Emre Hayatı-Sanatı- Eserleri*,Varlık Yay.,İsatnbul.
- OCAK, A.Y. (2012). *13-14. Yüzyılda Anadolu'nun 2 Büyük Cezbeci ve Estetikçi Şair Sofisi: Celaleddin Rumi ve Yunus Emre , Türk Sofiliğine Bakışlar*,İletişim Yay., İstanbul.
- TATÇI, M. (1990). *Yunus Emre Divanı*, (Tenkitli Metin) Ankara: h Yay.
- TATÇI, M. (2016). *Yunus Emre İle Aşk Yolculuğu (Hayatı ve Seçme Şiirler)* (2. Baskı), *İstanbul: H Yay.*
- TOPRAK, B. (1980).*Yunus Emre Divanı* (4. Baskı), İstanbul: Çile

پوخته

له سه دهی هه ژدهیه میندابیانی ئەنادۆڵ ده بیته شوینی دالدهیچین و پیکهاتهی جۆراوجۆر. ئەو که سانهی له لایه ن ئەحمه د یه سه ویه وه تیردران (جوامیرانی خوراسان، ئالپیرنه کان) له سه رده می هیرشی مه غۆلدا، ناوچه کانیان کرده ناوه ندیکی سۆفیگه ری.

ئهم ناوه نده مه ولانا جه لاله ددین رۆمی و تابدوک ئیمره پچ ده گه یه نیت، هه روه ها یونس ئیمره پنده گه ی نیت که سه ر به ریبازی ئەوه. ده کرئ یونس ئیمره به ئیسلامی میلیلی مه ولانا بناسریت. هه روه ها مه ولانای ژیاو له شوینه داخراو و تاریکه کان، نوینه رایه تی سۆفیگه ریتی بالآ ده کات. مه ولانا له شوینه تاریک و داخراوه کاندایاوه.

گرنگترین تاییه تمه ندیی ئەو شوینانه ئەوه یه که زیاتر لیوانلیون له مانه وه له ده روونی خود، هه روه ها زیاتر داپراون له خه لک و ترسه یین. مه ولانا له م شوینانه دا نوینه رایه تی گۆشه گیری و ته نیایی کردوه. ژیاوی دوور و پوریزی له گه ل شه مسی ته وریزی، به ره نجامی ئەم شوینه یه. هه رچی یونس ئیمره به نوینه رایه تی هزری سه کۆی کراوه ی زیاتر نزیک له خه لک (وینا کردنی هه موو شتیک وه کو مرۆف). له راستیدا بنه مای هزری هه ردوو جۆره ته سه ووه که هه مان شته. هه ردوویان له هه مان سه رچاوه وه هه لگۆزراون. له م نیوه نده دا مه ولانا به شیوه یه کی قوولتر و فه لسه فیانه تر، به ئوسلو بیکی که تیگه یشتنی تا راده یه ک سه خته، به زمانی فارسی نوو سیویه تی. یونس ئیمره قوئاغیکی نزیک 30-35 سالی هاوبه شی له گه ل مه ولانا هه بووه. به بۆچوونیکی به هیز ئیمره له مه جلیسی مه ولا دانیشتوه، هه ر بۆیه ش گرنگی به مه ولانا داوه و که وتووه ته ژیر کاریگه ری ئەوه وه. هه ر ئەمه ش هۆکاری ئەوه یه که ده گوترئ چه ند هۆنراوه یه کی یونس ئیمره، له هه مان هۆنراوه فارسییه کانی مه ولانا وه ره گیراون.

ئیمه له م کاره ماندا هه ولی لیکۆلینه وه له ژیان و بیرۆکه ی هاوبه شی سه رچاوه ی ئیلهامی یونس ئیمره و مه ولانا جه لاله ددین رۆمی ده ده ین، به شیوه یه ک له گه ل یه کتردا به راوردیان ده که ین و خاله هاوبه شه کان نیشان ده ده ین.

وشه کلیله کان: مه ولانا، یونس ئیمره، ئیلاهیات، وه حده تی وجود، ته سه ووف.

ON THE RELATIONS OF MAWLANA JALAL AD-DIN RUMI AND YUNUS EMRE

ABSTRACT

Anatolia develops into a shelter of variety of communities during the 13th century. And, the Mongol invasion and the Horasan heroes sent by AkhmetYassawi (under names such as Horasan saints, Alperen etc.) transform these lands into the center of mystic thought. This environment nurtures Mawlana Jalal ad-din Rumi, TabdukEmre and in connection, YunusEmre.

YunusEmre may be thought of as Mawlana's public Islam. Meanwhile, Mawlana who lives in a closed-confined environment represents the high class. Mawlana has lived in a closed-confined environment. The most important characteristic of this environment is that it is more introverted, more detached from the public and eerie. Mawlana has represented seclusion and solitude in this environment. His retirement into seclusion with ShamsTabrizi is a consequence of this environment. Meanwhile, YunusEmre represents the thought that is closer to the public and anthropomorphic (envisioning everything like human) in an open-confined environment. As a matter of fact, the keynote of both sufis is the same. Both of them have nurtured from the same sources. In this nutrition, Mawlana has written with a deeper, more philosophical style that is somewhat difficult to understand and in Farsi. YunusEmre has shared a period of approximately 30-35 years with Mawlana. Therefore, Yunus has probably attended the gatherings of Mawlana, has been complimented and influenced by him. This is the reason why certain poems of Yunus are perceived like the Turkish translations of poems recited by Mawlana in Farsi.

In this paper, we will try to demonstrate and examine the sources of inspiration of Mawlana Jalal ad-din Rumi and YunusEmre, their common lives and thoughts and relationships with each other.